

TAKLİD VE TELFİK KONUSUNDA BİR İNCELEME¹

Telif: Abdulganî en-NABLUSÎ²

Çeviri: Dr. Ahmet YAŞAR

Başarıyı ihsan eden Allah'a hamd olsun, gerçek bir inceleme imkanı verdiği için ona şükürler olsun, Salat-ı selâm, O'nun Rasulu Muhammed (s.a.v.)'e, âl ve ashabına, O'na tâbî olanlara, yardımcı olanlara ve sağlam yolda süluk eden ümmetine olsun!

Hanefî Abdulganî en-Nablusî- Allah ona bilmediklerini öğretsin ve onu Sünnet'ten ayırmasın- der ki; " Mekke-i Müşerrefe müftüsü Şeyh Muhammed Abdul'azim b.Molla Ferruh'un, mezheplerin taklidi ile ilgili olarak yazdığı risâleyi inceledim. Bu risâle altı mâksadı (bölümü) kapsamaktadır. Ancak bu risâlede söylenenler doğru değildir.

Birinci maksat: İnsanın belli bir mezhebe bağlı olma mecburiyeti var mıdır, yok mudur?

İkinci maksat: Bir mezhebe bilmeden uymak yeterli olurmu, olmaz mı?

Üçüncü maksat: İnsanın taklîd ettiği mezhebin en üstün olduğu inancını taşımadan taklîd etmesi caiz olur mu, olmaz mı?

Dördüncü maksat: Muhalif mezhepten bir imama uymanın hükmü nedir, bu konuda mühim olan imama uyanın görüşü mü, yoksa imamın görüşü mü?

Beşinci maksat: Bir işi yaptıktan sonra o konuda taklîd caiz olur mu, olmaz mı?

Altıncı maksat: Telfik hakkındadır.

Bazı arkadaşlarım, daha işin başında bulunan talebelerin yanlış anlamamaları için bu mühim maksadları inceleyip doğrusunu yazmamı istediler; ben de her şeye gücü yeten Cenab-ı Hak'tan yardım dileyerek işe başladım. Bu çalışmayı "Hulasatu't-Tahkik fi Beyani Hukmi't -Taklîdi ve't-Telfik" ismini verdim. Allah bana kâfidir ve O, ne güzel kefildir!

¹ Bu risalenin adı ; "Hulasatu't -Tahkik fi Beyani Hukmi't-Taklîdi ve't-Telfik" olup , bir nüshası, Süleymaniye kütüphanesi, Çelebi Abdullah kısmı, numara; 385/2'de bulunmaktadır. Bizim esas aldığımız nüsha, 1974'de İhlas Vakfının tıpkı basımını yaparak neşrettiği nüshadır. 28 sayfadan oluşan bu nüsha, yine müellife ait "el-Hadikatü'n-Nediyye Şerhu't-Tarikati'l-Muhammediyye" isimli eserinin bir kısmıyla beraber yayımlanmış olup müstensihî belli değildir. Vefat tarihleri ve dipnotlar, tarafımızdan ilave edilmiştir.

² Hanefî ulemasından olup (1145/1732) de vefat etmiştir.

1. MAKSAD

İnsanın belli bir mezhebe bağlı olma mecburiyeti var mıdır, yok mudur?

Bil ki, sahabi, tabiun ve tebei tabiünden geçmiş selefin mezhepleri o kadar çoktur ki, bunları saymak mümkün değildir. Hepsi de şartlar gereği Allah'ın yardımıyla yapılmış içtihatlardır. Hiç kimsenin bu içtihatların aleyhinde konuşması, caiz değildir. Nitekim Şeyh Abdurrauf el-Münavî (1031/1622), "Şerhü'l-Cami' li'l-Esyutî"³ de şöyle demektedir; "Dört mezhep imamı, iki Süfyan - yani Süfyan es-Sevrî (161/777) ve Süfyan b.'Uyeyne (198/813), Evza'i (i57/774), Davut ez-Zâhirî (270/883, İshak b.Râhuye (238/852) ve diğer imamlar, doğru yoldadırlar. Onlar, aleyhlerine konuşulandan beridirler. Aleyhlerine konuşanlara da iltifat edilmez".

Cem'u'l-Cevami' de ise şu ifadeler vardır: Şâfiî, Mâlikî, Ebu Hanîfe, iki Süfyan, Ahmet, Evza'i, İshak, Davut ve Müslümanların diğer imamları, hak yoldadırlar." (Cem'u'l-Cevami'in) şârihi el-Mahallî de şöyle demektedir: "Bunların aleyhine konuşanlara itibar edilmez. Çünkü bu zatlar, onların söylediklerinden beridirler."

Ben de derim ki; eğer bu zatlar, yapıldığı takdirde cezayı gerektiren bir şey yapmışlarsa ve bu konuda hiç kimse onları tenkit etmemişse, tenkid etmeyenlerin bir günahı yoktur. Eğer bu şahıslar böyle bir şey yapmamışlar da, birileri onları tenkid etmişse, günah tenkid edenlere aittir. Nitekim Cenab-ı Hâk, şöyle buyurmaktadır: " Onlar bir ümmet idi, gelip geçtiler, onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınız size, aittir. Siz onların yaptıklarından sorulmazsınız." ⁴

Şu anda dört mezhebin dışında kalan diğer mezheplerin birini taklîd ise,caiz değildir. Bu, dört mezhebin daha üstün olmasından, ya da diğer mezheplerin noksanlığından dolayı değildir. Mezhepleri, tedvin edilmediği için mezheplerinin şartlarını, kayıtlarını bilmediğimiz ve bunların bize kadar tevatürle gelememiş olmasından dolayıdır. Yoksa bu mezheb sahipleri arasında bütün ümmetçe en faziletli insanlar olarak bilinen halifeler de vardır. Şayet bize kadar tevatürle gelen bir şey olsaydı, onu taklîd etmemiz caiz olurdu. Ancak bu şekilde bize kadar gelen bir şey yoktur.

Münavî, bahsi geçen kitabında şöyle demektedir: "İmamü'l-Haremeyn (478/1085) 'in⁵ de dediği gibi, mezhebi tedvin edilmeyen sahabi ve tabiunu taklîd

³ Esyut, Mısır'da Nil'in batısına düşen bir şehirdir. 911/1505'te vefat eden Abdurrahman Celalüddin'in nisbesi olarak kullanılır. es-Süyutî, ya da el-Esyutî denilebilmektedir, müellif, el-Esyutî demeyi tercih etmiştir. (Bkz. Serkis, Mü'cemü'l -Matbû'âti'l-'Arabiyye, Mısır ty. I, 1073; Müncid, II,47)

⁴ el-Bakara 2/134.

⁵ Adı Abdulmelik b.Ebi Abdillah b.Yusuf el-Cuveynî'dir. (Serkis. a.g.e, I, 467)

etmek caiz değildir. Bu nedenle, kaza, iftâ konusunda dört mezhebin dışındaki mezhepleri taklîd etmekte imtina edilir. Çünkü dört mezhep, yazılıp yayılmıştır. Hatta umumî hükümlerin tahsisi, mutlak hükümlerinin taklidi ortaya çıkmıştır. Diğer mezhepler öyle değildir. Çünkü bağluları kalmanmıştır. İmam Râzi avamın belli başlı sahabileri bile taklîd edemeyeceği konusunda muhakkiklerin icma' ettiklerini nakletmektedir. Münavî devamla der ki, "evet fukahanın, dört mezhebin dışındaki bir mezhebi taklîd etmeleri caizdir, fakat taklîd ettikleri görüşün taklîd edilebilir birine ait olduğunu bilmeleri ve ruhsatlara tabî olmaları gerekir. Aksi takdirde, sadece kendi sorumluluklarını atmak için işlerine gelen hükümleri alırlarsa caiz olmaz."

Hanefi 'ulemasından İbn Nüceym (970/ 1457) , el-Eşbâh ve'n-Nazâir 'inde, İbn Hümmâm (861/1457)'ın et-Tahrir 'de şöyle dediğini kaydetmektedir; "Dört mezhebe muhalif olan bir mezheple amel etmenin caiz olmadığına dair icma' olmuştur. Çünkü bu dört mezhep, kaydedilmiş, meşhur olmuş ve tâbileri çok olan mezheplerdir".

Bunları öğrendikten sonra bil ki; şu anda taklîdi caiz olan mezhepler, bu dört mezheptir, başkası değil. Şu anda Hz. Muhammed (s.a.v)'in şeriatıyla amel etmek genellikle bahsi geçen dört mezhepten biriyle amel etmeye münhasırdır. Zarurâtı dîniye denilen ve herkesçe bilinen dîni konularda dört mezhepten herhangi birini taklîde ihtiyaç yoktur. Mesalâ, namaz, oruç, zekât ve hacın farz olması gibi, zinanın, ters ilişkinin, içki içmenin, adam öldürmenin hırsızlık, gasp ve benzerlerinin haram olması gibi. Diğer ihtilaf edilen konularda taklîde ihtiyaç vardır. Acaba bu konularda dört mezhepten birini taklîd eden insanın sürekli bu mezhepte kalması , ya da başka bir mezhepe geçmesi caiz midir. Bu konuda, İmam Ebu Abdillah Muhammed b. Abdilmelik el-Bağdadî el-Hanefî, taklidin hakikatını açıklamak için yazdığı risâlesinde şöyle demektedir: « Taklîd başkasının sözünü , delilini bilmeden kabul etmektir. Delilini bilmek müctehidin görevidir. Taklîd ise, amel etmenin nedenidir, illetidir. İctihadî konularda müctehidin kendi icihadından başka bir icihadla amel etmesi, caiz olmadığı gibi, mukallidin de bir amelî konuda müctehid bir müftiden aldığı fetvanın dışına çıkması ve onu taklîd etmekten başka bir şekilde amel etmesi caiz olmaz.» İlim adamları der ki: mutlak mukallidin bütün meselelerde bir müctehide bağlanması gerekir. Herhangi bir müctehidi taklîd etmeden bir şeyle amel etmesi, caiz olmaz. Şayet, kişi bazı konularda müctehid ise, herhangi bir müctehidi taklîd etmesinin gerekip gerekmemesi konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre, mutlak mukallid gibi her konuda bir müctehidi taklîd eder. Çünkü icihad tecezzi (bölünme) kabul etmez. Bazılarına göre icihad edemediği konularda taklîd eder. İctihad edebildiği konularda icihad eder. Çünkü bunlara göre, icihat bölünebilir. Bu görüş, bir çoğunun tercih ettiği görüştür.

Mukallid bir insan, bir müctehidi taklîd ederken bir başka meselede diğer bir mezhebi taklîd edebilir. Mesalâ, bir meselede Ebu Hanifi'yi taklîd ederken, ikinci bir meselede Şaffî'yi taklîd eder. İbn Humam (861/1456) usul-i fıkıhla ilgili et-

Tahrir isimli eserinde bunu bu şekilde ifade etmiştir. **İbn Hacib** (646/1248) ve **Âmidi** de aynı görüşü paylaşırlar. İbn Humam'a göre bu mecburidir. Çünkü müslümanlar her asırda farklı farklı insanlara soru sormuşlar ve belli bir şahsa bağlı kalmadan aldıkları cevaplara amel etmişlerdir. Ancak bu, daha önce sorup öğrendiği, amel ettiği bir konu olmamalıdır. Daha önce taklid ettiği bir konu ise bundan rucu edemez. İlim adamlarının bu hususta ittifakı vardır. Âmidi ve İbn Hacib aynı görüştedir.

İbn Humam'a göre, "ictihadî bir meselede mukallidin hükmü tıpkı müctehidin hükmü gibidir. Müctehidin bir meselede iki görüşü olduğunda, hangisiyle amel ederse kendisi için o belirlenmiş olur. Artık diğer görüşüne dönmez. Mesela, kible konusunda iki veya daha çok yönde tereddüte düşen ve bir yönde seçimini yapan müctehid artık başka bir yönü tercih etmedikçe seçtiği bu yön, kendisi için belirlenmiş olur. Kadı'nın durumu da böyledir. İki görüşünden hangisiyle hükmederse artık ondan dönmez. Mukallid de böyledir. Bir mezhebin hükmüyle amel etmişse, artık ondan vazgeçip/bir başka mezhebin hükmü ile amel etmez."

Bil ki, İbn Humam'ın da tercih ettiği cumhurun görüşü başlangıçta herhangi bir mezhebe bağlanmanın gerekmediği yönündedir. Tıpkı sahabi ve tâbii döneminde olduğu gibi, herkes dilediği, ya da karşılaştığı müftüye soru sorup aldığı cevapla amel edebilir. Asıl olan budur.

'İkdü'l-Ferid sahibinin İmam Nevevi (677/1278)'den yaptığı nakil de bu görüşü desteklemektedir. Nevevi'ye göre, belli bir mezhebe bağlanmanın gerekmemesi ve herhange bir konuda insanların dilediği ya da karşılaştığı müftüye soru sorup o doğrultuda uygulama yapması nasların gereğidir. Elverir ki, çıkarına uygun düşen ruhsatların peşine düşmesin. Sanırım insanların dilediği mezheple amel etmesini yasaklayanlar, bundan emin olmadıkları için yasaklamışlardır.

İbn Humam, "et-Tahrir" isimli eserinde şunları kaydetmektedir: "Mukallid, Şafii ve Hanefi mezhebi gibi mezhebe bağlandıktan sonra artık ona devam etmesi gerekir, herhangi bir konuda başka bir mezhebe dönmemesi lazımdır. Çünkü, o, taklid ettiği mezhebe bağlanmakla onun daha doğru olduğuna inanmıştır. Kişinin inancına uygun hareket etmesi gerekir". İbn Emir I-Hacc (879/1474)' ın "et-Tahrir" şerhinde aynı ifadeler tekrarlanmaktadır.

Ancak bir görüşe göre de, belli bir mezhebe bağlanmak gerekmez, sahih olan da budur. Nitekim, Rafii ve benzeri alimler, belli bir mezhebe bağlanma mecburiyeti olmadığını ifade etmişlerdir. Çünkü, Allah ve Rasulü'nün vacip kıldığı şeylerin dışında mecburiyet diye birşey yoktur. Allah ve Rasulü de bu ümmetten herhangi birinin mezhebine bağlanmayı, onun emir ve yasaklarına uymayı vacip kılmadığına göre, herhangi bir mezhebe bağlanma zorunluluğu yoktur. Hiç bir müctehid de kalkıp, «"bana uyun benden başkasına gitmeyin" gibi birşey söylemiş değildir.» Bağdadî'nin risâlesindeki burada bitmiş oluyor.

el-Mahallî (864/1459)'nin Cem'u'l-Cevâmi şerhinde der ki: "Asah (en doğru) olan, ictihad derecesine ulaşmayan kimsenin ve halkın, müctehidlerden birinin mezhebine uymalarıdır. Sonra uyduğu bu mezhepten çıkması konusunda bir çok şey söylenegelmiştir:

a) Uyduğu bu mezhepten çıkması caiz değildir, çünkü her ne kadar başlangıç itibariyle bu mezhebe girmesi mecburi değilse de, artık onu kabullenmiştir.

b) Bu mezhepten çıkması caizdir, çünkü başlangıçta mecburi olmayan bir şeye bağlanmağa devam mecburiyeti de olamaz.

c) Bu mezhepten çıkması bazı konularda caiz değilse de, bazılarında caizdir.

Ancak bu caizlik, daha önce amel etmediği, uygulamadığı bir konuya münhasırdır. Çünkü daha onu uygulama safhasına koymadığı için onu kabullenmiş değildir. Dolayısıyla bu konuda başka bir mezhebe geçebilir. İbn Hacib de tıpkı Âmidî gibi, mezhepten çıkma cevazını henüz uygulama safhasına konmamış bir konuya hasretmekle bizim söylediğimiz kaydı koymuş oluyor.

Bir başka görüşe göre de, herhangi bir mezhebe bağlanmak gerekmez, bazen bu mezhebi , bazen de başka bir mezhebi taklîd edebilir.

Şeyh Münâvî, el-Cami şerhinde⁶ şöyle demektedir: «Müctehid olmayanın belli bir mezhebi taklîd etmesi gerekir. Çünkü "Ümmetimin ihtilafı rahmettir".⁷ hadisi bir mezhepten diğer bir mezhebe geçmenin cevazını göstermek içindir. Şafilere göre sahih olan, bir mezhepten diğer bir mezhebe geçmenin caiz oluşudur.»

Rahmetli babam Dürer'e yazdığı şerhte derki; «Beyhakî (458/1066)'nin el-Medhal'de İbn Abbas'a dayanan bir senedle naklettiğine göre, Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın Kitabında var olan hükümlle amel edin, bundan vazgeçmenin nazereti olmaz. Eğer Kur'an'da aradığımız hüküm yoksa, benim sünnetime başvurun, sünnetimde de yoksa, ashabımın söyledikleriyle amel edin. Çünkü ashabım, birer yıldız gibidirler, hangisine tabi olursanız doğru yolu bulursunuz. Ashabımın ihtilafa düşmesi de sizin için rahmettir."⁸ es-Suyutî, Cezilü'l-Mevâhib'te der ki «Bu hadiste birçok yararlı dersler vardır. Rasulullah (s.a.v) kendisinden sonra ferî meselelerde ihtilaf olacağını haber veriyor. Bu, O'nun gaybı haber verme mucizelerinden biri olup aynı zamanda bu ihtilafa razı olduğunu ve bunu övdüğünü göstermektedir. Çünkü bu ihtilafı rahmet olarak ilan etmiştir. Mükellefi, dilediği sahabiye taklîd etmek konusunda muhayyer bırakması, hiç kimseyi öne çıkarmaması bütün müctehidlerin doğru yolda ve hak üzere olduklarını

⁶ Bu şerhin adı: Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Cami'i's-Sağîr' dir.

⁷ Suyutî, el-Cami'u's-Sağîr. "ihtilaf" maddesi. I, 209

⁸ Bkz. Münâvî, Feydu'l-Kadîr Şerhu'l-Cami'i's-Sağîr, I, 208-212; Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ ve Müzîlü'l-İbbâs, Beyrut, 1985, I, 147, Hadis No:381

göstermektedir. Nitekim, "*Hangisine tâbî olursanız doğru yolu bulursunuz.*" ifadesi bunun en açık delilidir.

Hatibu'l-Bağdâdî (463/1071), Kitabu'r-Ruvât'da Mâlik'den İsmail b. Ebi'l-Mahâmid yoluyla tahrir ettiğine göre, Harun er-Reşîd, Mâlik b. Enes'e demiş ki:

"-Ey Abdullah'ın babası, şu kitablarını bütün İslâm alemine dağıtsak da insanlar ona göre amel etseler, ne dersin?" Mâlik b. Enes şöyle cevap vermiş: Alimlerin ihtilafa düşmesi Allah'ın bu ümmete bir rahmetidir. Herkes doğru bildiğine uymaktadır, hepsi de hak yoldadırlar. Hepsinin gayesi Allah'ın rızasıdır. (Bunu yaparsak bu rahmeti engellemiş oluruz.)"⁹

Suyutî, sözüne şöyle devam ediyor: Gerçekten müslümanlar arasında mezheplerin ihtilafı, büyük bir nimet ve fazilettir. Bunda alimlerin farketdiği ancak cahillerin göremediği ince bir sır vardır. Hatta bazı cahillerin şöyle dediğini duydum: " Hz. Peygamber'in getirdiği şeriat bir tanedir. Bu dört mezhep de nereden çıktı." Bazılarının da bir mezhebi diğerinden üstün gördüğü, diğerini eksik ilan ettiği hatta bu konularda taassup göstererek birbirlerine girdiği hayret verici bir husustur. Alimler, bundan münezzehtirler. Sahabîler arasında da ferî meselelerde ihtilaf olmuştur. Ancak birbirleriyle çekişmemiş, birbirine düşmanlık etmemiş, birbirlerini hata ve kusurla suçlamamışlardır. Çünkü onlar, bu ümmetin en hayırlı insanlarıdır. Benim işaret etmek istediğim sır ise, "ümmetimin ihtilafında rahmet vardır." hadisinden çıkmaktadır. Oysa eski ümmetlerin ihtilaflarında azap vardır. Bu nedenle anladım ki bu ümmetin ihtilafının bile rahmet oluşu, bu ümmete has bir fazilettir. Bu kolay ve yüce şeriatın sınırlarının genişlemesidir. Hatta Peygamberler (a.s) 'den bazıları bir tek hukuk ve hükümle gönderilmiştir, hatta hukuklarının sınırı, o kadar dar olmuş ki bir çok ferî meselede seçenek imkanı bile yokmuş. Halbuki o konuda bizde bir çok hükümden birini seçme hakkı vardır. Mesela, yahudilerde kısas uygulamasının haram oluşu, hiristiyanlıkta ise, sadece diyet mecburiyeti gibi tekli hükümler vardır. Halbuki bizim hukukumuzda iki şeyden birini tercih hakkı vardır; ya kısas, ya diyet. Sanki iki hukuku bir araya getirmiş, birde seçimlik hak ilave edilmiştir. Bundan dolayı ferî konularda ihtilaf, meşru kılınmıştır. Her mezhebin bir ictihadi vardır. Sanki her birisi müstakil bir hukuk mesabesinde ve hepsi ile de amel edilebilir. Böyle olunca Hz. Peygamber'in temsil ettiği İslâm hukuku bir çok hukuktan meydana gelmiş bir bütün gibidir. Suyutî'nin tesbitleri burada son buluyor. Bu görüşleri, konumuzla ilgili olduğu ve dört mezhepten belli bir mezhebi taklîd etmenin gerekmediğini ifade ettiği için buraya aldık.

Netice olarak; alimler, dört mezhepten belli bir mezhebe bağlanmanın gerekip gerekmediği konusunda ihtilaf etmişlerdir. Herkes görüşünün daha doğru olduğunu ifade etmiştir. Ancak bize göre dört mezhebin dışına çıkmamak şartıyla belli birine bağlanmanın şart olmadığını söyleyen görüş, tercihe şâyandır.

⁹ Ayrıca bkz. Munâvî, a.g.e., I, 210

2.MAKSAD

Bir mezhebe bilmeden uymak yeterli midir; değildir?

Alimler, müctehid olmayanın, müctehid olanı taklîd etmesini gerekli görmüşlerdir. Şüphesiz birine uymak, kasıtsız olmaz. Çünkü Kasıtsız uyma, taklîd değildir. Nitekim, taklîdin tanımında geçtiği gibi taklîd; delilini bilmeden başkasının sözünü kabul etmektir.

Celâlü'd-Din el-Mahallî bu konuda, Cem'ul'-Cevâmi şerhinde şunları kaydetmektedir.¹⁰ «Taklîd; bir insanın sözünü, onun delilini bilmeden inanıp almaktır. Buna göre, bir kimsenin fiil ve takrirlerini almak, tanım dışında kalmaktadır. Ona taklîd denmez. Bir kimsenin sözünü, delilini bilerek almak ise, ictihaddır. Bu, o sözün sahibinin ictihadına uygun düşen bir ictihaddır.

el-Mahallî'ye göre, müctehid olmayanın -ister 'ammî olsun ister olmasın- bir müctehidin sözünü inceleyerek taklîd etmesi gerekmektedir. Çünkü Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır. "Bilmiyorsanız, ehline sorunuz"¹¹»¹² Müctehid olmayanın, müctehid olanı taklîd etmesi gerektiği konusundaki açıklama daha önce geçmişti. Her halukârda muvafakat kâfi değildir. Şu kadar var ki, biz Hanefilere göre amel ettikten sonra taklîd caizdir. İlerde bu konuya değineceğiz inşallah. Tekrar konuya dönecek olursak, başkasının sözüyle amel ederken ister amel etmeden önce ister amelden sonra kalben o işi yapmayı kasdetmeli ki, ona taklîd denebilsin. Ancak amel etmeden önce kalben niyetlenmek, herkesin kabul ettiği bir husustur. Amelden sonra niyetlenmek ise biz Hanefilere göre sahihtir. Ancak amelden önce veya sonra, dört mezhep inamlarından herhangi birinin sözüyle amel etmeye niyetlenmediği takdirde, amel sırasında herhangi bir müctehidi taklîd etmiş sayılmaz. Kendisi de müctehid olmayanca ittifakla ameli bâtıldır.

3.MAKSAD

İnsanın taklîd ettiği mezhebin en üstün görüş olduğu inancı taşımaksızın bir mezhebi taklîd etmesinin caiz olup olmaması.

Şeyh Muhammed el-Bağdâdî'nin taklîd konusundaki risalesinde belirttiğine göre, "efdal" varken "mefdul" ile amel edilir mi? sorusunun cevabı tartışmalıdır. Hanefî, Maliki ve Şafii' lerin çoğu bunu caiz görürken, Ahmed b.Hanbel ve diğer bir gurup hukukçu caiz görmemişlerdir. İbn Humam'ın et-Tahrir'de ve İbn Emiri'l-Hacc'ın et-Tahrir Şerhinde de, aynı husus belirtilmektedir.

İmam Gazali (505/1111) nin de şöyle dediği nakledilmektedir: "Mukallid, müctehidlerden birinin daha faziletli olduğuna inanmışsa, başka bir müctehidi taklîd

¹⁰ Eserin adı; Haşiy-tü'l-'Attar 'Ala Cem'i'l-Cevâmi, Mısır, 1358, II, 432-433

¹¹ Nahl 16/43

¹² el-Mahallî, a.g.e, II, 432-433

etmesi caiz olmaz. Şayet, bir müctehidin herhangi bir konuda ihtisaslaştığını bilmiyorsa kimin ihtisaslaştığını, yada kimin daha bilgili ve faziletli olduğunu araştırması da gerekmez. Ancak, mukallid, herhangi bir müctehidin daha faziletli olduğuna inanmışsa, onu taklîd etmesi gerekir. Müctehidler, ilim ve vera'da farklı iseler, asah görüşe göre, daha alim olanı tercih eder."

Şayet, İbn Humam ve O'nun kitabını şerheden diğer Hanefî alimler, nasıl oluyor da fikhî bir meselede Mâlik ve Şâfiî gibi muhalif mezhep imamlarından delil getirebiliyor diye soracak olursan, derim ki, konu genel olup herhangi bir kişiye münhasır olmayınca bunda mahzur yoktur. Mesela usulü'd-din gibi üzerinde ittifak edilen konularda hangi mezhepten olursa olsun bütün müctehidler sözlerinden istidlal caiz olur. Taklîd ve muhalif bir mezhebe uyma konusu da bu tip bir konudur, dolayısıyla herhangi bir müctehidin sözünün delil olarak gösterilmesinde mahzur yoktur. Bunu böyle bilesin!

Celâlüddin el-Mahallî, Cem'ul'-Cevami şerhinde der ki: "Mafdûl müctehidin, taklîd edilmesi konusunda değişik görüşler vardır, bunlardan birincisi, caiz oluşudur. Bu görüşü **İbnü'l-Elâcîp** tercih etmiştir. Çünkü sahâbiler döneminde ve daha sonraki dönemlerde bu durum, aynen olmuştur. Kimse de buna bir şey dememiştir. İkincisi caiz olmayışıdır. Çünkü mukallide göre müctehidler sözünü delil gibidir. Nasıl ki müctehid, delilin râcih olanını almak zorunda ise, mukallid de taklîd ettiği râcih olanını seçmek zorundadır. Sözün rüchâniyeti ise, onun faziletli ve alim kimseye ait olmasıyla bilinir. Mukallid bunu duyarak öğrenir. Üçüncüsü; faziletli olduğuna ya da faziletliye eşit olduğuna inandığı kimseye uyması caizdir. Böyle değil de, mefdul olduğuna (faziletli olmadığına) inandığı kimseye uyması caiz olmaz. Bundan dolayıdır ki, müctehidler arasında en tercih edileni (ercahi) araştırmak gerekmez, çünkü bunu belirlemek mümkün değildir.

Şayet "ammî, müctehidlerden birinin daha çok tercihe şayan olduğuna inanıyorsa, -müctehid öyle olmasa da- artık ammî'nin kime uyacağı belli olmuştur. İnancı doğrultusunda amel eder. İlmen râcih olan, veraen râcih olana tercih edilir. Çünkü ilmin çokluğunun ictihada te'siri olur. Halbuki veranın çokluğu böyle değildir. Bunun aksini söyleyenler de yok değildir. Onlara göre veranın çokluğu, ictihad vs. de sebat etmeyi sağlar. Halbuki ilmin çokluğu böyle değildir. Bazen ilim ve verada eşitlik olabilir. Herbirini tercih eden vardır."¹³

Şeyh Muhammed el-Bağdâdî, mukallidin durumları ile ilgili risâlesine der ki, " Eğer mukallid, alimse, haline ve ilmine göre bir mezhebin herhangi bir konuda rüchâniyetine inanır ve buna uyar."

Münavî el-Cami şerhinde **Sübki**'den şunları aktarmaktadır: "Bir mezhepten diğerine geçen kişi için bazı durumlar söz konusudur, eğer başka bir mezhebin

¹³ el-Mahallî, a.g.e., II, 435-436

rüchâniyetine inanıyorsa, buna uyması, onu taklîd etmesi caizdir. Hiç birinin rüchâniyeti konusunda bir inanca sahip değilse, yine taklîd etmesi caizdir." Bütün bunlar, mukallid mezhebinin rüchâniyeti konusunda bir inanca sahip olmasının gerekmediğini göstermektedir. Kişinin mezhebinin rüchâniyetine inanması, - ihtilaftan kurtulması için- daha evlâ ise de durum bundan ibarettir. Bu konuda İbn Nüceym, el-Eşbah ve'n-Nazâir isimli eserinin üçüncü fennin sonlarında¹⁴ el-Musaffâ¹⁵ dan naklen şu bilgileri vermektedir.

"Furu' meselelerde bizim ve muhalifimizin mezhebi hakkında sorulacak olursa, şöyle cevap vermemiz gerekir: Bizim mezhebimiz doğrudur, ama hatalı olma ihtimali vardır. Muhaliflerimizin mezhebi ise, hatalıdır, ama doğru olma ihtimali vardır. Çünkü sadece bizim mezhebimiz doğrudur deyip, kesip atarsan 'müctehid hata eder isabet de eder' sözümüzün bir değeri kalmaz. Bizim ve muhaliflerimizin akaidle ilgili inancından sorulacak olursak, şöyle cevap vermemiz gerekir: Hak olan bizim inandığımız, bâtil ise, muhaliflerimizin inancıdır. Meşayih'ten nakledilen budur."¹⁶

Ayrıca, bu şekildeki bir cevabı, mezhepte müctehid olanlara ve Ebu'l-Hasan el-Kerhî (340/952), Tahavî (321/933), Serahsî (483/1090) gibi ashâbı tercihe hamletmemiz de gerekmez. Nitekim bunu yapanlardan biri Şeyh Muhammed b.Ferruh el-Mekkî'dir. O, risalesinde, şöyle demektedir: "Bu, imamlarımız ve onların sözleriyle amel eden Ebu'l-Hasan el-Kerhî, Tahavî ve benzeri kimseler için söz konusudur. Kendilerine -mezhepleri ve itikatları hakkında- soru sorulduğunda, bu şekilde cevap verirlerdi. Her mukallid, bu şekilde cevap vermek zorunda değildir."¹⁷

Halbuki böyle bir yorumda bulunmanın yanlış olduğunu verdiğimiz nakillerden öğrendik, bu nakiller, bize "fâdil" olduğu halde "mefdulu" taklîd etmenin caiz olduğunu göstermiştir. Bu da bir kısım için değil, bütün mukallidler için bahis konusudur.

4.MAKSAD

Muhalif bir (mezhebe mensup) imama uyanın hükmü nedir? Bu konuda imamın görüşüne mi itibar edilecek yoksa, imama uyanın görüşüne mi itibar edilecektir?

¹⁴ el-Eşbâh, 452

¹⁵ el-Musaffâ, Nesefî (537/1142) nin hilafa dair el-Manzûmetü'n-Nesefiyye' sinin şerhidir.

¹⁶ el-Eşbâh, 452

¹⁷ Yani "Mukallidın mezhebinin doğru olduğuna inanması mecburiyeti yoktur" demek isteniyor.

Bu konuda imam **İbn Humam'ın** talebesi imam **es-Sindî** (978/1570),¹⁸ bir risâle yazmıştır, fıkıh kitaplarında da bu konuda bir hayli malumât verilmektedir. Bahsi geçen risâlede bunlar, yer almaktadır. Risâlemizin hacmini göz önüne alarak bu malumâtı özetleyerek vereceğiz.

es-Sindî' nin risâlesinde söyledikleri şunlardan ibarettir: «Eski ve yeni alimlerimiz, namazda muhalif bir imama uymanın caiz olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafları dört noktada toplayabiliriz:

1-İhtilaf noktalarına dikkat eden, muhalif mezhepten bir imama uymak caizdir. Aksi takdirde caiz değildir.

Ulemânın çoğu bu görüştedir; mesela **Şemsü'l-Eimme el-Hülvânî** (448/1050), **Şemsü'l-Eimme es-Serahsî** (483/1090), **Sadrü'l-İslâm**, **Ebü'l-Leys es-Semerkindî** (373/983)¹⁹, **Hidâye sahibi**²⁰, **Kafi sahibi**²¹ **Kadıhân** (592/1196), **Timurtâşî** (601/1205), **Tatarhaniyye sahibi**²², **Sadrü's-Şehid** (536/1141), **Tacü's-Şeri'a** (745/1344), **Mudmerât sahibi**²³, **Nihaye sahibi**²⁴, **Hidâye'nin şârihi Kıvamüddin**²⁵, **Kenz Şarihi Fahrüddin ez-Zeyla'i** (743/1343), **Hidâye şârihi şeyhimiz muhakkik Kemalüddin b.Humâm** (861/1456) ve diğerleri gibi.

Bu konuda temel kural, eski ve yeni ulemanın doğru gördükleri yol şudur; namazın caiz olup olmaması konusunda imama uyanın kendi görüşüdür. İmamın görüşü değil. Muktedî (imama uyan), imamın görüşüne göre namazı bozan bir davranış gördüğünde - mesela, kadına dokunmak gibi- imama uyması caizdir. Çünkü muktediye göre bu davranış namazı bozamaz, kendi hakkında geçerli olan yine kendi kanaatıdır. Başkasının değil. Şayet imamın, muktedinin mezhebine göre namazı bozan bir davranışına muktedi muttali olursa, o takdirde imama uyması caiz olmaz. Çünkü -dediğimiz gibi- asıl olan muktedinin görüşüdür. O'na göre görmüş olduğu davranış namazı bozduğundan imama uyması caiz olmaz. Eğer buna rağmen imamla beraber namaz kılınmışsa namazını iade eder.

¹⁸ Bazı kaynaklarda vefat tarihi (993/1583) olarak gösterilmektedir. (Gazzî, Necmüddin, **el-Kevakibü's-Saira**, Beyrut, 1945; Brockelman, **Suppl**, II, 524; Kehhale, **Mü'cemü'l-Müellifin**, IV, 154.

¹⁹ Veya (393/1003)

²⁰ Bu zat Ali b.Ebi Bekr el-Merginânî'dir. (593/1196)

²¹ Bu zat, el Hakim eş-Şehid'tir. (334/945), eseri, İmam Muhammed'in **Zahirü'r-Rivâye** eserlerinden derlenmiştir.

²² Bu zat Feridüddin Âlim b.Ala'dır. (786/1384)

²³ Kudurinin şerhlerinden biri olan bu eserin müellifi, Yusuf b.Ömer b.Yusuf es-Sufi el-Kaduri (832/1429)'dir. Türkler arasında **Nebire-ı Ömer Bezzar** diye bilinir. (**Keşfu'z-Zunun**)

²⁴ Hidayenin şerhlerinden bahsettiğine göre, en-Nihâye'den kasdı, **Sıgnâkî** (711/1311)'nin Hidâyeye yazdığı şerhi olmalıdır. **Süyuti'**ye göre bu, Hidâyenin ilk şerhidir. (Bkz. **Keşfu'z-Zunun**, II, 2032)

²⁵ Adı Muhammed b.Muhammed el-Buharî el-Kâkî (749/1348) olup, şerhinin adı, **Mi'racü'd-Diraye Fi Şerhi'l-Hidâye'** dir

Sadrü's-Şehid'in de bildirdiğine göre, Hanefilerin vazgeçilmez kuralı budur. Mukallid ya bu kuralı kabul edecektir, ya da etmeyecektir. Eğer kabul etmeyecekse, mezhebe uymadığı için ona söylenecek bir şey kalmaz; eğer bu kuralı kabul edecekse, zaten gereğini yapacaktır. Yok eğer bazen bu kurala uyacak bazen uymayacak olursa, bu farkı neye göre yaptığını anlamaya ihtiyacı var demektir.

Sonra **es-Sindi**, bir çok nakiller vererek şöyle devam ediyor: Şayet imam, bütün ihtilafı konulara ihtiyatla yaklaşarak namazı bozmaya meydan vermeyecek olursa böyle bir imama uymak kerahatsiz olarak caiz mi, değil mi? İnamaya uyan kötü etmiş olur mu, olmaz mı?

Hidâye şerhi Kifâye ²⁶de , **Mecma şerhinde** ve **Miftahüs-Seade'de** kerahetle caiz olduğu yazılmaktadır. **Fetavayi Kadıhan'da** şöyle denmektedir; "Bununla birlikte şayet bir Hanefî, bir Şafiî'nin arkasında namaz kılsa kötü etmiş olur. (İyi bir şey yapmış olmaz)" Diğer bazı kitaplarda ise namazı bozan şeylerden kaçınan Şafiî imamın arkasında namaz kılmamanın mekruh olduğu yazılmaktadır ki, bu da muhtar görüştür.²⁷

2-Namazı bozacak şeyler konusunda bir muhalefetine rastlanmayan Şafiî bir imama uymak caizdir. Bu söz, **Ruknü'l-İslâm Ali es-Sa'dî'nin** tercihidir. **Timurtaşî**²⁸ de aynı şeyi zikretmiştir. **Şeyhu'l-İslâm Hahezâde** de bunu doğrulamıştır.

3-Muhalif bir mezhepten olan imama uymak mutlak olarak caiz değildir, ihtilafı konulara riayet etse bile. Çünkü bu imam, bunları farz niyetiyle yapmamaktadır.²⁹

4-Muhalif bir mezhepten olan imama mutlak olarak uymak caizdir. **Ebu Bekr er-Râzî'nin** sürekli olarak burnu kanayana uymanın caiz olduğunu söylemesine kıyasla bu caizdir.

²⁶ Müellifi; Celâlu'd-Din b. Şemsiddin, el-Harezmi el-Kurlânî (767/1367) dir.

²⁷ Bu kanaatte değiliz. Çünkü dört mezheb de hak olduğuna göre özellikle imam, cemaatin mezhebine riayet edecek olursa farklı mezhepten bir imama uymak neden mekruh olsun? Özellikle günümüzde İslâm'ın birlik ve bütünlük imajını yıkmamak gerekir. Bugün Haremeyn'de bir çok farklı mezhepten insanlar, aynı imamın arkasında saf bağlayıp namaza durmaktadırlar. Bilebildiğimiz kadarıyla buna mani hiçbirşey yoktur. Nitekim, ikinci madde de Timurtaşî, Hahezâde vb.âlimlerin de bu görüşte olduğu kaydedilmektedir.

²⁸ Bu zat, Tenîrü'l-Ebsâr sahibi Şemsüddin Muhammed b. Abdillâh b. Ahmet et-Timurtaşî (1004/1595) olmalıdır. Bazıları Timurtaşî olarak da zikretmektedirler. (Bkz. Ahmed Özel, Hanefî Fıkıh Âlimleri), 124

²⁹ Bizce bu görüş, isabetli görünmemektedir. Çünkü: Bilebildiğimiz kadarıyla, cemaatin mezhebine riayet eden imamın, riayet ettiği hususların farz olduğuna inanmasını gerektiren bir nas yoktur.

Râzî, bu konuda yalnız kalmıştır. Cumhur ona muhalefet etmiştir. Bu nedenle “irşad” yazarı der ki, Şâfiî imama vitir namazını iki rekatta bir selam vererek kıldırıldığı zaman uymak, Hanefîlerin icma’ına göre caiz değildir.

Zeylâ’î ye göre de doğru olan budur, Râzî nin sözüne çoğunluk muhalefet ettiği için itibar edilmez. Hatta “Dürer” sahibi ³⁰ “Bir alimin herhangi bir meselede muhalif olması önemli değildir. Sözü reddedilir.” demektedir.

Hulasa, Râzî’nin sözüyle delil getirmek neredeyse sahih değildir, denebilir. Çünkü tercih edilmemiştir. Hanefîlere göre “râcihin” karşılığında “mercuh” yok gibidir.» es-Sindî sözü burada bitirmektedir. Daha detaylı bilgi için risâlesine bakılabilir.

Hanefîlerden Şeyh Kasım b.Kutluboğa,³¹ Tashihu’l-Kudurî isimli eserinde şunları kaydetmektedir: “Mezhebimizde bazı amellerin teşehhi ile yapıldığını gördüm. Hatta bazı kadıların şöyle dediğini işittim: “Muhalik bir imamın arkasında namaz kılmaya mani bir şey mi var?” Ben de derim ki, “Evet heva ve hevese uymak haramdır. Râcih karşılığında, mercuh yok hükmündedir. Karşılıklı şeylerde müreccihsiz tercih yasaktır.”

Şeyh Muhammed b.Ferruh el-Mekkî, risâlesinde Râzî nin bu sözüne dayanmış ve risâlesini onun üzerine kurmuştur. Orada şunları kaydetmektedir: “Râzî’nin bu sözü, rivâyeten olmasa da bizce dirâyeten daha çok desteklenen bir görüştür. Bu nedenle ben de aynı şeyi bu risâlemde benimsiyorum.” İşte teşehhi ve tercih edilmeyeni tercih buna derler. -Lâ havle velâ kuvvetê illâ billâhi’l-Aliyyi’l-Azim- O, Risâlesinde Sahabî ve Tabî’lerin namazlarda birbirlerine uyduklarını aralarında müctehidlerin olmasına rağmen birbirinin arkasında namaz kılmakta kerahet görmediklerini delil olarak göstererek, muhalif bir imam ihtilaf noktalarına riayet etmese bile ona uyup namaz kılmak caizdir, hükmünü vermektedir. Bunu yaparken mezhebin sarîh nakillerini delil olarak göstermektedir.

Ona şöyle demek lazımdır: “Senin de ifadenden anlaşıldığı gibi sahabiler (r.a) müctehid idiler. Sen ise başka bir müctehide bağılısın. İmamın diyelim ki Ebu Hanîfe’dir. Peki nasıl oluyor da onların ictihadını Ebu Hanîfe’nin ictihadına kıyas yapıyorsun? Onların mezhebi bunu gerektiriyordu. Ama senin mezhebin bunu gerektirmiyor. Kaldı ki bu konuda onlardan icma’da sabit olmuş değildir. Sadece hepsinin tek tek değil, cemaatle namaz kıldıkları bilinmektedir. Biz bu konunun tafsilatlı olarak nasıl olduğunu da bilmemekteyiz. O takdirde de mezhebin sarîh nakilleri varken bunlar delil getiremez. Bildiğin gibi şu anda Sahâbinin mezhebini taklid etmek de caiz değildir. Bu konuda İmamü’l-Haremeyn’den daha önce

³⁰ Bu zat, Molla Hüsrev (885/1480) dir. Kitabının tam ismi Dürerü’l-Hukkâm fi Şerhi Çureri’l-Ahkâm dır.

³¹ Müellif, “Kutluboğa” yerine “Yılboğa” demiştir.

nakiller yapmıştık. Hatta dört mezhebin dışındaki mezheplerin hiçbirini taklid caiz değildir.”

5-MAKSAD

Amel ettikten sonra bir mezhebi taklid caiz midir, değil midir?

Rahmetli babam “Dürer”e yazdığı şerhinde hocası Şeyh Hasan Şürübülâfi (1069/1658) nin ‘İkdu’l-Ferîd’³² isimli eserinden naklen şunları kaydetmektedir: « Bu işi yaptıktan sonra o konuda bir mezhebi taklid etmek sahihtir. Meselâ bir kimse mezhebine göre doğru olduğu zamanıyla namaz kıldıktan sonra namazının kendi mezhebine göre bâtil olduğunu, ancak başka bir mezhebe göre sahih olduğunu anlayacak olursa o mezhebi taklid edip bu namazla yetinebilir. Çünkü Bezzaziye’de Hanefilerin ikinci imamı Ebu Yusuf, Cuma günü hamamda yıkanıp insanlara namaz kıldırdıktan sonra, hamamın kuyusunda ölü bir fare çıkarıldığını öğrenir ve şöyle der: “Öyle ise Medîneli kardeşlerimizin sözüyle amel etmiş oluruz. Onlara göre su iki kulleğe ulaşmışsa (kulleteyn) pis olmaz.”

İbn Emîri’l-Hacc ‘de (879/1476) konuyu Kınye’den naklediyor. Ancak bir müctehidin başka bir müctehidi taklid etmesi mümkün olmadığı bir konuda icthad ettikten sonra böyle bir şey yapmasının müşkil olduğuna dikkat çekiyor. Fakat bizim için müşkillik bahis konusu değildir. Çünkü bu, müctehid için olmuş bir hadisedir, mukallid için değil.» Babamın sözü buraya kadardır.

Ben derim ki, Ebu Yusuf yerine şöyle cevap verebiliriz. O, Şafîi ‘nin delili hakkında icthad etmiştir ve onunla amel etmiştir. Bir mezhebe bağlı müctehidin, imamın dışındaki bir mezhebin usulünde icthad yapma selahiyeti vardır. Daha önce de geçtiği gibi bu müctehidler, bir mezhebe bağlı kalmak zorunda olmayan mukallidler hükmündedir. Çünkü bunlar, müstakil bir mezheb sahibi olan mutlak müctehid değildirler. Nitekim Ebu Yusuf ‘un “o zaman Medinelî kardeşlerimizin sözüyle amel ederiz. Çünkü onlara göre su kulleteyn olunca pis olmaz.” sözü bunu teyid etmektedir. Aslında bu hadisin lafzıdır. Ebu Yusuf hadis ile amel etmiştir. Bu sözü medinelilerce isnâd ise, mecâzîdir. Daha önce geçtiği gibi mesele müctehid olanlar, icthad edemedikleri konularda başka müctehidi taklid edebilirler. İctihad edebildikleri konularda da taklid ederler. Çünkü onlara göre icthad bölünebilir. Râcîh olan da budur. Ebu Yusuf, mutlak müctehid olmadığı için, o da bu durumdadır.

Ebu Yusuf, bu konuda Şafîi ‘nin delilini benimseyince Hanefilerden hiç kimse kulleteynin temiz olduğunu, pis olamayacağını söylemedi. Halbuki o andan itibaren Ebu Yusuf, icthad etmiş oldu, bu görüşünden döndüğüne dair bir tespit de olmadığına göre nasıl oluyor da bu meseleden yola çıkarak amel ettikten sonra

³² Kitabın tam ismi ‘İkdu’l-Ferîd Libeyânir-Racîhi mine’l-Hılâfi fi Cevâzîl-Taklid’dir. (Süleymaniye, ktp. Fatih kısmı, numara 2470/5.)

taklidin sahih olduğunu söyleyebiliyorlar? Halbuki bu, sadece bir olaydır. Ebu Yusuf'tan başka hiç bir kimseden böyle bir şey gelmiş değildir. Bu nedenle bana bu husus hiç de sağlıklı görünmüyor. Belki, mukim olanların yolcu olanlara uyup namaza durmaları hususu biraz bu meseleye benziyor olabilir. Han İmamın durumunu bilmedikleri zaman ona uymaları sahih olmuyor; imamın yolcu olduğunu ilan etmesi de zorunlu değildir, sadece iki rekattan sonra selam verince, "Namazınızı tamamlayın çünkü ben yolcuyum" demesi müstehaptır. Onlar da namazlarını tamamlarlar. Namazlarının sıhhati, imamın durumunu bilmelerine bağlıdır (mevkuf). Gecikmeli de olsa bunu bilmiş olmaları, namazlarının sıhhati için yeterlidir. İmamın mukim olduğunu öğrenirlerse, namazlarını iade ederler. İşte bu mesele, Ebu Yusuf'un amelden sonraki taklidine benzer. Bu olayın bir şeye bağlı olmak suretiyle sabit olan hükümlerde benzerleri vardır. Meselâ, geçmiş namazların kazasında olduğu gibi, Ebu Hanife'ye göre, önce fasit olan beş vakit namaz, kaza edilince, sahih'e dönüşür. Tazmin edilen şeyler de ödeme sırasında sebebin olduğu ana bağlı olarak mülk edinilmiş olurlar. Nisab da öğle. Nisabın var olduğu ana dayalı olarak üzerinden bir yıl geçince, onda zekat vacip olur. el-Eşbah ve'n-Nezair'in üçüncü fenninde İbn Nüceym, bir şeye bağlı olan hükümlerle ilgili benzer örnekler vermektedir. Bu meselede mükellef, imamına göre basit kabul edilen bir davranışta bulunduktan sonra başka bir imamı taklîd ederse, bu taklîdi, fiilen yaptığı ana dayalı olarak sahih oluyor. Ebu Yusuf'un yaptığı gibi, Şafiî'nin delili olan kulleteyn hadisini alması gerekmez. Çünkü mukallidin taklîdi, müctehidin icthadi gibidir. Müctehid, sadece kendi icthadıyla amel etme durumunda olduğu gibi, mukallid de ancak müctehidlerden birinin icthadıyla amel etme durumundadır. Bunları bil. Allah hidayete erdirendir.

6.MAKSAD

Telfik'in hükmü hakkındandır. Bu konu daha önemli ve daha geneldir.

Her şeyden önce insanlar iki kısımdır; müctehid olanlar, müctehid olmayanlar. İctihad da iki kısımdır; mutlak icthad, mukayyed icthad. Mutlak icthad ehli olanların, başkalarını taklîd etmeleri kesin olarak caiz değildir, daha önce de değindiğimiz gibi, onlar için gerekli olan, kendi icthadlarıyla amel etmeleridir. Mukayyed icthad ehilleri ise, mutlak müctehidlere sadece mezheplerin usulü konusunda uyma mecburiyeti vardır, feri meselelerde değil. Ebu Yusuf ve Muhammed gibi mukayyed icthad erbabının mezhebin usulü konusunda mutlak müctehidi taklîd etme mecburiyetleri, belli bir müctehide münhasır değildir. Bilakis diledikleri herhangi bir mutlak müctehidin usulünü taklîd edebilirler. -Nitekim daha önce geçtiği gibi- Ebu Yusuf'un olayı, buna örnektir. Bu tip olaylar, hep böyle yorumlanır.

Müctehid olmayanlara gelince, ki bunlar genel olarak halktır, daha önce değindiğimiz gibi; râcih görüşe göre bunların dört mezhepten belli birine bağlanma mecburiyeti yoktur. Bilakis bir ibadette veya muamelede dilediği mezhebi taklîd

edebilirler. Ancak hangi mezhebi taklîd ediyorlarsa, o mezhebin şartlarını bilmeleri (öğrenmeleri) gerekir. Akse takdirde yaptıkları amel, icmaen batıl olur. -Bu konuya tekrar döneceğiz- Bir mezhebi Taklîd ederken o mezhebin daha üstün olduğuna inanmak da gerekmektedir. Ama evlâ olan ihtilaftan kurtulmak için taklîd edilen mezhebin daha üstün olduğuna inanmaktır. -Daha önce de bu konuya değinmiştik. -

Şimdi mukallid bir insan, ibadet yaparken her mezhebin kabul etmediği bir sözle amel ederse, bu insan dört mezhebin dışına çıkmış, kendisi için bir beşinci mezhep icad etmiş olur. Yaptığı ibadet, bâtil olur. Yaptığı muamele sahih olmaz. Herhangi bir müctehidin mezhebiyle amel etmemiş ve dinle oynamış olur. Çünkü yaptığı işi, dört mezhebin müftülerine soracak olsa, hiç birisi onun bu ibadetini, yada muamelesini doğru bulmayacaktır. Çünkü hiç birinin mezhebinin şartlarına uygun değildir. Alimlerin; “âmmînin mezhebi olmaz” sözleri, “belli bir mezhebi olmaz” anlamındadır. Onun mezhebi müftisinin fetvasıdır. Hangi fakîh ona fetva verirse, âmmînin onunla amel etmesi caizdir. Bu durum, **Bahr**³³ vb. eserlerin “namazların kazası” bölümünde açıkça ifade edilmektedir. Hangi Hanefî müfti, içine pislik düşmüş ancak vasıfları bozulmamış kulleteyn miktarı sudan abdest alınabileceğine fetva verir, hangi Şâfiî müfti niyetsiz ve tertipsiz bir abdestin sıhhatine karar verebilir. Hangi Maliki müftisi ovmadan ve peşpeşe olmaksızın alınan abdestin sıhhatine fetva verir ve hangi Hanbeli müfti besmelesiz bir abdestin sıhhatine fetva verir.?

Şayet bir adam bahsi geçen kulleteynden niyetsiz, tertibe riayet etmeden, organlarını ovmadan, besmelesiz ve müvalata³⁴ riayet etmeden abdest alırsa, bu abdest, ihtilafsız olarak, icma ile bâtildir. Kendisi bir mukallid olarak buna cevaz verirse, daha önce de söylediğimiz gibi, beşinci bir mezhep icad etmiş olur. Bu da bâtildir. Hatta bu şahıs, müctehid bile olsa, dört imamın icma ettiği bir konuya muhalif düşerek beşinci bir yol ihdas etmesi, caiz olmaz. Müctehidken durum bu olunca, mukallidken nasıl caiz olur ki... Usulcüler bu konuyu icma bahsinde ele alıp incelemektedirler.

Sadrü's-Şeri'a'nun et-Tenkîh'in şerhi et-Tavdih'de şöyle denilmektedir: «Biz Hanefîlere göre sahabiler iki söz hakkında ihtilaf etmişlerse bu üçüncü bir sözün olmayacağı hususunda icma olmuş olur. Bazı Hanefî âlimlere göre sahabilerin dışındakiler için de durum aynıdır. Ancak diğer bazı Hanefîlere göre bu husus Sahabilere mahsustur. Çünkü onların cahil olduğu zannına kapılmak asla caiz değildir.

Mesela sahabiler, kocası ölmüş kadının iddeti konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bazılarına göre, iki sürenin en uzununu kadar iddet bekler, bazılarına göre doğum

³³ İbn Nüceym (970/1563) 'ın el-Bahrü'r-Râik adlı eseri kastedilmektedir.

³⁴ Abdest organlarının aralıksız peşpeşe yıkanması demektir.

yapıncaya kadar iddet bekler. Şimdi doğum yapmadan, bir kaç ayla iktifa etmek, üçüncü bir yoldur ki, hiç kimse, bunu benimsememiştir.

Beş ayıptan dolayı nikahın feshedilebileceği konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre, bunların hiç biriyle nikah feshedilemez. Diğer bazılarına göre ise, bu beş şeyden her biri ile nikah feshedilebilir. Nikahın bu beş şeyin bir kısmı ile feshedilip bir kısmı ile feshedilmemesi, üçüncü bir husustur ve hiç kimse onu benimsememiştir.

İnsanın normal iki (ön ve arkadan) yoldan başka bir yerinden çıkan nesne konusunda ihtilaf edilmiştir. Bazılarına göre, vacip olan, sadece çıkış yerini yıkamaktır. Çünkü bu durumda abdest bozulmaz, bazılarına göre ise, vacip olan sadece dört organın yıkanmasıdır. Çünkü abdest bozulur. Ne dört organı ne de çıktığı yeri yıkamak gerekir şeklindeki üçüncü bir görüş, hiç kimse tarafından benimsenmemiştir.

Yine bize göre insanın normal iki yoldan başka bir yerinde çıkan nesne abdesti bozar, bir kadına dokunmak, abdesti bozmaz. İmam Şafii'ye göre Kadına³⁵ (örtüsüz) dokunmak, abdesti bozar, vucuttan çıkan şey ise, bozmaz. Hiç biri bozmaz, ya da her ikisi de bozar demek üçüncü bir görüştür ve hiç kimse tarafından benimsenmemiştir.

Bazı müteahhir alimlere göre, doğru olan tafsildir ki o da şudur: şayet üçüncü görüş, üzerinde icma edilen şeyin iptalini gerektiriyorsa, böyle bir yolu ihdas etmek caiz olmaz. Aksi takdirde caiz olur. Buna iki misal verilebilir; birincisi yukarıda ilk iki misaldeki iddet beklemidir. Bu misalde hamileliğin sona ermesinden önce, bir kaç ayın geçmesiyle iddetin sona ermeyeceği konusunda icma olmuştur. Çünkü iddet bekleme durumunda vacip olan kadının, iki sürenin en uzununu hangisiyse o kadar beklemesi, ya da doğum yapmasıdır. Bu iki yolun dışında bir yolla iddetin bitmeyeceği konusunda icma olmuştur, buna mürekkebe icma denir.³⁶ İkincisi; yine yukarıda geçen son misallerdir. Bu misallerde üçüncü bir yol icma'a aykırılık değil, sadece bir mezhebe muhalefet vardır. Eğer bu tür üçüncü yollar, reddedilecek olursa, o zaman bir sahabiye, ya da bir müctehide sadece bir meselede uygun davranan bir müctehidin bütün meselelerde onlara uyması gerekir ki, bu da icma'en bâtıldır. Sadrü's-Şeri'a konuya açıklık getirmek için şöyle devam ediyor: Ayrıca kan aldırın ve kadına dokunan bir kimsenin namazı icma'en caiz olmaz. Biz Hanefilere göre kan aldırıldığı için, Şâfiilere göre, ise kadına dokunduğu için namazı caiz olmaz.

Fakat bana öyle geliyor ki, " bu namaz icma'en bâtıldır" denmemelidir. Çünkü biz Hanefilere göre böyle bir namaz, kan aldırılmadan dolayı caiz değildir. Şafilere

³⁵ Namahrem kadın kastedilmektedir. Çünkü Şafii'ye göre de insanın örtüsüz olarak anasına, bacısına dokunması abdesti bozmaz.

³⁶ Mürekkebe icma, üçüncü görüşün bâtil olduğuna sükutü icma'nın; yani daha önce böyle bir üçüncü görüşün ortaya atılmaması olmasının delâlet etmesidir. (H.Karaman, İslam Hukukunda İctihad, 223)

göre ise, kadına dokunmadan dolayı caiz değildir. Aslında bu iki hüküm birbirinden ayrı olup, aralarında bir ilgi bulunmamaktadır. Ebu Hanife'nin kanın çıkması konusunda yanlış olması ve kadına dokunma konusunda isabet etmiş olması pekala mümkündür. Aynı şekilde İmam Şâfi'nin kadına dokunma konusunda yanlış olması, kanın çıkması konusunda isabet etmiş olması mümkündür. Çünkü müctehidin bir konuda yanlış olması diğer bir hususta yanlışmasını gerektirmez....»

Sa'dü'd-Dîn et-Teftazzanî, et-Tavdih'in haşiyesi et-Telvih'te şöyle demektedir: «Sadri'ş-Şeri'a'nın "Bana öyle geliyor ki" demesinin sebebi; zahiren namazın bâtil olacağına ihtilaf olmamasından ve ihtilafın sadece butlan cihetinde olmasındandır. Her iki cihet de birdir, aralarında fark yoktur değişiklik sadece illettedir.»

Molla Hüsrev'in Mirâtü'l-Usulü'nde şöyle denmektedir: "İlk asırdakiler, iki söz üzerine ihtilafa düştüklerinde bu, üçüncü bir sözün olumsuzluğu konusunda icma olurdu. Bazıları bu ihtilafı, sahabilere has bir durum olarak değerlendirmişlerse de esas olan bunun genel olmasıdır."

el-Mahallî Cem'u'l-Cevâmi şerhinde, icma konusunda şunları yazmaktadır: "icma'a muhalif hareket haramdır. Çünkü ayette mü'minlerin dışında kalanların yoluna tâbi olanlar hakkında azapla tehdit vardır. Bundan da anlaşılıyor ki, bir asrın müctehidlerinin sadece iki görüş üzerinde ihtilafa düştükleri bir konuda üçüncü bir görüş ihdas etmek ve yine bir asrın müctehidlerinin aralarında ayırım yapmadığı iki mesele arasında ayırım yapmayı ihdas etmek haramdır. Şu şartla ki, bu iki husus yani üçüncü görüş ve iki meseleyi ayrı görmek icma'a aykırı düşüyorsa haramdır. Şayet aykırı düşmüyorsa haram olmaz. Bir görüşe göre de bu iki husus, daima icma'a aykırı olmaktadır. Çünkü iki görüş üzerine ihtilafa düşmek, aynı zamanda bunlardan sarfi nazar ederek bir başka görüşe baş vurmanın mümkün olmayacağı konusunda ittifak etmek demektir. Yine iki mesele arasında ayırım yapmamak aynı zamanda bunların arasında ayırım imkansızlığı konusunda ittifak etmek demektir. Ayrıntılı bilgi Cem'u'l-Cevâmi şerhinde verilmektedir.

Bu kadarını öğrenince artık iki, üç veya dört mezhepten farklı görüşler, bir araya getirilerek yapılan amelin bâtil olduğunda şüphe etmezsiz. Çünkü telifik, bu tip yerlerde icma'a muhalefet etmektir. Bunu yapmak bir müctehid için caiz olmaz. Müctehid için caiz olmayınca bilgisi yetersiz mukallid için durum ne olur, onu sen düşün! Şayet bu konuda furu kitaplarından bazı açık nakiller istiyorsan elde mevcut bazı nakiller vereyim:

Şeyh Kasım,³⁷ Tashihü'l-Kudurî 'de şunları kaydetmektedir: "İmam Ebu'l-Hasan el-Hatip, Kitâbü'l-Fetâvâ'da der ki; bir mezhebe bağlı müfti herhangi bir meselede o mezhebin imamına göre fetva vermişse, artık (bu konuda) başka birini

³⁷ İbn Kutluboğa (s:79/1474), diye bilinen Şeyh Kasım'ın bu eseri, Mağribizâde tarafından Türkçeye çevrilmiştir. (Ahmet Özel, Hanefî Fıkıh Alimleri, 37)

taklîd edemez ve mezhebine aykırı fetva veremez. Çünkü böyle bir şey, sırf keyfîlik olur. Yine der ki; o, bir mezhebin imamına bağlanmakla, önüne başka bir icthad çıkmadıkça, onu taqlîd etmekle mükellef olur. Mukallid için zaten böyle bir şey söz konusu olamaz. Ancak müctehid daha farklıdır. Çünkü o, bir yerden bir yere intikal etmekte (ve yeni yeni icthadlarla karşılaşabilmekte) dir. Buna, üzerinde ittifak edildiği söylenen bir usul meselesi örnek verilmektedir. Âlimler, iki farklı icthattan oluşmuş bir konuda taklidin sahih olmadığını belirtmişler ve şu örneği vermişlerdir. Bir kişi abdest alır, saçlarının bir kısmını mesheder, sonra köpeğin necaseti ile namaz kılarırsa, bu namaz, **Tevkifu'l-Hukkâm Âla Ğavamidi'l-Ahkâm** adlı eserde yazıldığına göre icmaen bâtıldır. Bu kitapta ifade edildiği gibi, telfik edilmiş hükümler, ümmetin icma'ı ile bâtıldır.³⁸

Şeyh Muhammed el-Bağdâdi el Hanefî, **Taklîd** risalesinde şunları kaydetmektedir: «Muhالیf bir mezhebi taqlîd etmenin sahih olabilmesi için bazı şartlar vardır; bunları şöyle sıralamak mümkündür.

Birincisi: **İbn Humâm**'ın **et-Tahrir**'inde zikrettiği şu husustur; "Eğer mukallid, mezhebinin hükümlerinden biriyle amel etmişse, artık ondan dönmez, ancak amel etmediği bir konuda, mezhebinin dışında bir başka müctehidi taqlîd edebilir".

İkincisi: **İbn Humâm**'ın **Karâfi**'den naklettiği ve **et-Tahrir**'inde benimsediği şu husustur; "Taklîd edilen mezheplerin taqlîd edilen konunun bâtil olduğu hakkında birleşmemiş olmamaları gerekir. Meselâ, abdest ve gusulde yıkanan organların ovulmasının farz olmadığı konusunda Şâfiîyi, şehvetsiz olarak kadına dokunmanın abdesti bozmadığı konusunda Maliki 'yi taqlîd eden kimse, abdest alır ve şehvetsiz olarak bir kadına dokunur ve namaz kılarırsa, bakılır eğer organlarını ovarak abdest almışsa imam Malik'e göre namazı sahihtir. Eğer ovmadan abdest almışsa, hem Şâfiî'ye hem de Malik'e göre namazı bâtıldır.»

³⁸ "Telfik edilmiş hükümler ümmetin icması ile bâtıldır." iddiasını, Şihabüddin Ahmed b. İmadiddin el-Akfehisi (808/1405) ileri sürmüş, kendisinden sonra gelenlerin çoğu da buna tabii olmuşlardır. (Bkz. İbn. Âbidin, **Tenkihu'l-Hamidiyye**, I, 111; Hayrettin Karaman, **İslam Hukukunda İctihad**, 226)

Telfik konusunda bir icma'dan bahsetmek mümkün değildir. Çünkü telfiki şiddetle reddedenler olduğu gibi, caiz görenler de vardır. (Bkz. Prof. Dr. Abdulkadir Şener, **İslam Hukuku Dersleri**, 119), Reddedenlerden bir kaçını burada zikrederim; **Hanefilerden** Kasım b. Kutluboğa (839/1474), Ömer b. Nuceym (105/1596), el-Hasan eş-Şürübülali (1069/1658), (şartlı olarak tecviz ediyor); Alauddin el-Hasmevi (1088/1677), İbn Abidin (1252/1836), **Malikilerden**; Yahya ez-Zenati, Şatibi (790/1388), Şebrahitü (1106/1694), **Şafîilerden**; İzzüddin b. Abdisselam (660/1262); İbn Dakik (702/1302) gibi caiz görenlerden bir kaçının isimleri ise şöyledir: Hanefilerden; Kadı Necmüddin İbrahim b. Ali et-Terasusi (758/1357), Şeyhü'l-İslam Ebü's-Sü'udi'l-İmadi (983/1575), Zeynü'd-Din b. Nuceym (970/1562), Muhammed Emin (İbn. Emiri'l-Padişah 972/1564), Malikilerden; Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Emirü'l-Kebir (1232/1817), Muhammed b. Ahmed ed-Desuki (1230/1815), Muhakkik alimlerden Şah veliyullah, M. Reşid Rıza ve Senhuri. Bu kadar ihtilaf varken telfikin butlanı konusunda bir icma'dan bahsetmek herhalde mümkün olmaz (Telfikin çeşitleri, caiz gören ve caiz görmeyenlerin delilleri ve bu konudaki ayrımı için bkz. Hayreddin Karaman, **İslam Hukukunda İctihad**, 220-236)

Üçüncüsü: Taklidde ruhsatlara tabii olunmalıdır. Bu şartı Nevevi gibi bazı alimler benimsemişlerdir. Ancak İbn Humâm bu şarta itibar etmemiştir. Bazıları da taklîd edilen hususun Kitap ve Sünnetin sarahatine aykırı olmamasını şart koşmuşlardır. Böyle bir şeyi müctehid de söylemiş olsa, taklîd edilemez. B şart da muhakkik alimlerce kabul görmediğinden, İbn Hümâm zikretmemiştir, ancak red veya kabul ettiğini de belirtmemiştir.

Daha sonra Şeyh Muhammed el-Bağdâdî mukallidin durumları ile ilgili şunları kaydetmiştir. Mukallidin taklidi ile icma'en münteni olan mürekkeb hali birleştirmemesi gerekir. İbn Hümâm, bunu ifade etmişti, taklid edilen mezheplerin, taklid edilen konunun batıl olduğu hakkında birleşmemiş olmaları gerekir. Çünkü böyle bir durumda cumhura göre taklid mümkün değildir. Mesela normal iki yolun dışında kalan vücudun herhangi bir yerinden kan çıktıktan sonra Şâfiî'yi taklîd ederek namaz kılan bir hanefî, vücudundaki ya da elbisesindeki az miktarda bulunan necaseti, Hanefî mezhebini taklîd ederek temizlenmeden namaza durursa, namazı ittifakla bâtıldır. Kendi mezhebine göre vücudundan çıkan necaset sebebiyle Şâfiî mezhebine göre de vücut veya elbisesindeki az necasetten dolayı namazı bâtıldır. İkdü'l-Ferid sahibinin, Şâfiî olan el-Esnevî den naklettiğine göre; " Bir kimse Ebu Hanife'yi takliden velisiz olarak, İmam Malik'i takliden şahitsiz olarak birini nikahlarsa ve cinsel ilişkide bulunursa had cezası gerekmez. Her iki imama göre de velisiz ve şahitsiz nikah yaparsa Raffin dediği gibi had cezası gerekir. Çünkü, hem Ebu Hanife hem de İmam Malik'e göre bu nikah bâtıldır." Bu şart halka gelen en ağır bir şarttır. Bu nedenle deniyor ki, halkın taklidden alıkonması bilmeden ittifakla yasak olan bir fiili işlemlerinden korkulduğu içindir. Bunun içindir ki, halkın bir bilene sormadan bir mezhebi taklidi sahih değildir. Şâfiî ulemasından şeyh Ramlî, el-Verikât şerhinde şöyle demektedir; "Mezheplerin, tedvin edilmesi ve insanların bir mezhepten bir mezhebe geçmesi caizdir. İnsanların başka meselelerde bir başka müctehidi taklîd etmeleri caizdir. Elverir ki, ruhsatlara tabii olmasınlar. Bir müftiden fetva isteyen şahıs başka bir müfti yoksâ onun fetvasıyla amel etmek zorundadır. Şayet başka müfti varsa, bu fetva ile amel etmek zorunda değildir. Çünkü aynı soruyu başkasına sorma hakkına sahiptir. Başka bir mezhebi taklîd etmenin şartı amel ettiği şeyin hem kendi mezhebi, hem de yeniden taklîd ettiği mezhepçe bâtil olmamasıdır. Meselâ, şehvetsiz olarak bir kadına dokunmanın abdesti bozmayacağı hususunda İmam Malik'i taklîd eden bir kimse abdest alırken yıkadığı organlarını ovması ve başının tamamını meshetmesi gerekir."

Şâfiî ulemasından Şeyh Abdurrauf el-Münâvî, Cami'u's-Sağir şerhinde Subkî'den naklen şunları vermektedir: "Şüphesiz taklîd, icma'en bâtil olan mürekkeb bir hakikatı ihtiva ediyorsa, caiz olmaz."

Rahmetli babam Dürer şerhine yazdığı şerhte Şürûnbülâfî 'nin İkdü'l-Ferid'inden bir çok faydalı nakiller yaptıktan sonra şunu dile getirmektedir: «Yukarıda verdiğimiz bilgilerden sonra şunu öğrenmiş oluyoruz: insanın belli bir mezhebe bağlanması gerekmez, mezhebine ve o ana kadar bildiğine muhalif düşen

bir konuda şartlarına riayet ederek bir başka imamı taklîd edebilir. Birbiriyle alakası olmayan iki ayrı ve zıt konuda taklîd yaparak amel edilebilir. Mukallidin, bir başka imama uyarak bir iş yapması, onu imzalaması demektir. Bu hakimın karar verip imzalaması gibidir, artık bozulmaz.» Şimdi telfiki kabul etmediği halde "taklîd ettiği imamın şartlarına riayet ederek" ifadesine dikkat et!

Şeyh Abdurrahman el-İmâdi, Mukaddime'sinde der ki: " Bil ki, bir Hanefî için diğer üç mezheb imamından birini zaruret halinde, o imamın taklîd edilen konuda öngördüğü tüm hususlara bağlı kalmak şartıyla taklîd etmek caizdir. Meselâ, kulleteyn'den abdest alma konusunda Şâfiî'yi taklîd ettiği zaman, abdestde niyet ve tertibe, namazda fatihaya ve ta'dili erkana riayet etmesi gerekir. Aksi takdirde namazı icma'en bâtil olur."

Daha önce değindiğimiz gibi, bir insanın tercih edilen görüşe göre belli bir mezhebe bağlı kalması gerekmektedir. Bu nedenle "zaruret halinde" kaydını koymak gerekmez. İmadi'nin mukaddimesine yazdığım şerhte de bu hususu daha genişçe belirttim.

Münavi'nin, Süyutî'nin el-Cami'u's-Sağîr'inin şerhinde Malikîler' den naklettiğine göre, Karafî, et-Tenkîh'te, ez-Zenâfi den şunları nakletmiştir: "Taklîd, icma'a muhalif-olan iki davranış birleşmedikçe caizdir. Mehirsiz, velisiz ve şahitsiz olarak evlenmek gibi. Çünkü böyle bir davranışı caiz gören kimse yoktur."

Bütün bunları öğrendikten sonra artık ne ibadetlerde ne de muamelelerde telfikin herhangi bir şekilde icma'en caiz olmadığını ve Şeyh Muhammed b.Ferruh el-Mekkî'nin risalesinde telfikin sahih oluşu ile ilgili görüşlerinin doğru olmadığını görmüşsündür. İbn Ferruh el-Mekkî bu risalesinde görüşlerine delil olarak İbn Hümâm'ın et-Tahrir 'inde geçen bir ifadeyi göstermektedir. Halbuki, oradaki ifade, İbn Ferruh'un anladığı anlamda değildir. O'na göre, muhakkik İbn Hümâm, et-Tahrir'de telfikin yasaklanamayacağını işaret etmiştir. Bu zat, İbn Hümâm'ın telfik'e karşı olduğunu farkında olmadığı gibi, İbn Hümâm'ın dediğini de anlamamıştır.

Şeyh Muhammed el-Bağdadi risalesinde Hidaye'nin şerhi Fethü'l-Kadir'den aynı ifadeleri nakletmiştir. Şafii ulemasından Münavi'nin de Fethü'l-Kadir 'den naklettiği bu ifadeler şöyledir: «Bir mezhepten diğer bir mezhebe ictihad ve burhanla intikal günah ve ta'zir gerektirir. İctihadsız ve burhansız geçmek ise daha fazla günah ve ta'zir getirir, sonra esas taklîd, yaşanan ve amel edilen meselede olur, yoksa sadece sözle; Meselâ ben Ebu Hanife'nin görüşlerini kabul ediyorum deyip de bu görüşlerin aslını esasını bilmemek gerçek anlamda bir taklîd değildir. Blakis, bir sempati duyma, ya da bir va'dtir. Eğer bu sözlerle kendini o imama bağlamak istese de, böyle bir söz veya niyetle bir müctehide bağlanmanın mecburiyeti konusunda hiç bir delil yoktur. Bilakis delil, ihtiyaç hissettiği bir konuda müctehidin sözüyle amel etmesini gerektirmektedir. Bu delil, Allah Tealâ'nın sözüdür: "Eğer bilmiyorsanız,

bilene sorunuz! ³⁹ Sormak ise bir hüküm verilmesini istemek demektir. Bir müctehide bağlanmak, daha çok insanları ruhsatlara tabi olmaktan kurtarmaya yarayacağı zannedildiği içindir. Ancak halktan birisinin kendisine daha kolay gelen bir müctehidin özü ile amel etmesini yasaklayan akfî veya naklî bir delili şahsen ben bilmemekteyim. İnsanın daha kolay yaşayabileceği bir ictihadı taklid etmesini yasaklayan şerî bir engel olur mu hiç? Kaldı ki, Hz.Peygamber (s.a.v) daima ümmetine kolay gelenleri sevmiştir.»

Şimdi bu dar görüşlü adamın bu ifadelerinden ne anladığına bak, "halk (ammi), her meselede kendisine daha kolay geleni alır, uygular" sözünden telifkin yapılabileceği hükmünü çıkarıyor. Halbuki, "mesele"den kasıt, hükmün tamamıdır, bir kısmı değildir. Çünkü o, belli bir mezhebe bağlanmakla karşı karşıyadır. **İbn Hümâm**, *et-Tahrir* isimli kitabında açıkça telifkin caiz olmadığını belirtmiştir. Telifkin caiz olduğuna işaret etmenin, açıkça caiz olmadığını söylemenin karşısında ne önemi olabilir?

Yine **İbn Ferruh**, görüşüne delil olarak **İbn Nüceym**'in vakfın satışı ile ilgili yazdığı risalesir de kullandığı bir ifadeyi göstermektedir. **İbn Nüceym**'in delil olarak takdim etmediği bu ifade şudur: «Mevlanâ **Kâdîhan**, Fetva'sında der ki; eğer bir şahıs, vakıf arazisini satacak olursa bu satış, **Ebu Yusuf**, ve **Hilâl**'a göre, caiz değildir. Çünkü **Kayyim** (vakıf sorumlusu), vakfeden durumundadır, dolayısıyla *gabn-ı fâhişle* satma hakkına sahip değildir. Her ne kadar **Ebu Hanîfe**, vakıf arazisinin değiştirme yoluyla satılabileceğini ve **kayyim**'in de *gabn-ı fâhişle* onu satabileceğini caiz görse de ve onu alışverişteki vekil gibi değerlendirirse de durum budur. **İbn Nüceym** **Kâdîhan**'ın bu ifadelerine dayanarak der ki; "değiştirmenin sıhhati konusunda **Ebu Yusuf**'un görüşünü, *gabn-ı fâhişle* satımın sıhhati konusunda da **Ebu Hanîfe**'nin görüşünü almak mümkündür, tıpkı bir hükümde iki sözü telifik etmede olduğu gibi."

Fetâvâ Bezzâziye'de namaz bahsinin "**Zelle'tü'l-Kâri**" kısmında şöyle yazılmaktadır: "Harezmi ulemasından bazıları **İmam Şâfiî**'nin mezhebine uyarak namazda Kur'an okurken hata etmenin namazı bozmayacağını kabul etmişlerdir. Bunlardan birine **Şâfiî** mezhebinde kiraattaki hata, **Fatiha**'nın dışındaki kiraatla kayıtlıdır denince, cevap olarak şöyle demiştir; "Ben, onu **Şâfiî**'nin mezhebinden genel bir hüküm olarak benimsedim, kayıtları terkettim. Çünkü **İmam Muhammed** şöyle demiştir. Müctehid, delile tabi olur; şahsa değil. Bundan dolayıdır ki, kadının *gaibin aleyhine* verdiği ifadeye göre, nikâhının sıhhatine hükmedilir." **İbn Hümâm**, *et-Tahrir*'inin sonlarında telifkin yasaklanması ile ilgili olarak geçen ifadeyi bazı müteahhir alimlere dayandırmıştır. Ancak mezhebinin asıl görüşü bu değildir.» **İbn Nüceym**'in ibaresi burada bitmektedir.

³⁹ Nahl 16/47

İbn Ferruh'un Kâdîhan'dan telfikin caiz oluşuna dair, Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşü olarak naklettiğine gelince; o, tek mezhep içindeki telfik ile ilgilidir. Çünkü her iki görüşün temeli aynı esaslara dayanmaktadır. **İbn Ferruh'un bahsettiği gabn-ı fâhişle satış konusu, Kitabu'l-İs'af fi Ahkâmi'l-Evkâf'ta şöyle dile getirilmiştir: ...."Eğer onu gabn-ı fâhişle satarsa, Ebu Yusuf ve Hilâl'a göre sahih değildir. Çünkü kayyım vekil gibidir. Şayet Ebu Hanife değiştirme yoluyla vakfın satışına cevaz verdiyse, gabn-ı fâhişle satışa da cevaz vermiş demektir. Nitekim satışa vekil tayin edilen kimsenin satışında da aynı yolu benimsemiştir."**

Şimdi "satışa vekil tayin edilen kimsenin satışında da aynı yolu benimsemiştir." sözüne dikkat edin bu ifade de telfikin cevazına dair bir şey var mıdır? Bir kısım Harezmi ulemasının telfik konusundaki görüşlerine gelince, bu da ictihadla şart koşulmuş bir telfiktir. Nitekim aynı ibarenin devamında şöyle denmektedir; "Çünkü İmam Muhammed şöyle demiştir; "müctehid başka bir müctehidin deliline tâbi olur, başka bir müctehide değil." çünkü bir müctehidin bir başka müctehide tâbi olması caiz olmaz. İmam Şâfiî 'den nakledilen şu olay, buna örnek gösterilmektedir; Şâfiî, Ebu Hanife'nin kabrini ziyareti sırasında kıldığı sabah namazında kunut duasını terk etmiştir. Çünkü o gün için Ebu Hanife'nin kunutunun neshedildiği hususundaki delilini tercih etmiştir. Daha sonra tekrar ictihadına dönmüştür. Bu tip konularda mukallid, müctehide benzetilemez, şayet böyle bir konuda mukallide, müctehidine uyma serbestisi verilecek olursa bu uyma müctehid, bir başka müctehide uyduğu sürece geçerli olur, eğer uyduğu müctehid eski ictihadına dönerse artık mukallid böyle bir hükmü taklîd edemez. Bütün bunlar -daha önce geçtiği gibi - iki veya üç görüş üzerine varılan icma'a muhalif ictihad yapmanın caiz olduğunu kabul edenlere göredir.

İbn Nüceym'in "Mezhebinin asıl görüşü bu değildir." sözüne gelince, bu söz ya en yakın ifade olan "bazı müteahhir alimlere dayandırılmıştır." ifadesine cevaptır. Ya da "telfikin yasaklanması" ifadesine cevaptır. O takdirde **İbn Nüceym'in** kastettiği şu olmuş olur: "**İbn Hümmâm** 'ın ifadesinden anlaşılabilir ister müctehidde ister başkasında, ister bir mezhepte ister birçok mezhepte olsun telfikin mutlak olarak yasaklanması mezhep görüşü değildir. Bilakis bir görüşe göre de olsa müctehid hakimin telfikin cevazına dair hüküm vermesi caizdir. Özellikle bir mezhep içinde olursa. Şayet **İbn Nüceym'in** sözü - delil gösterildiği gibi- mutlak olarak telfikin caiz olduğuna delalet etse de bu durum, telfiğin icma'en caiz olmadığını gösteren usul ve furu kitaplarının açık metinleri ile ters düşmez. **İbn Sırrih'in el-İşaret'de, İbn Nüceym'in Kenz** şerhinde açık ifadeleri vardır. Bu ifadeler göre, imamın, cematının mezhebine riayet etmesi lazımdır ki farklı mezhepten birinin arkasında namaz kılınabilsin." Şimdi bunları söyleyen zat, nasıl olur da buradaki ifadesinde mutlak olarak -ister müctehid, ister mukallid için olsun- telfikin sahih olduğunu söyleyebilir?

Risalenin yazarı, daha önce geçen Ebu Yusuf olayında telfiğin sıhhatine delil göstererek demektir ki; "Ebu Yusuf'un kendisi telfik yapmıştır. O, bizim için en

önemli bir delildir." Demek istediği şu: **Ebu Yusuf**, kendi mezhebine göre namaz kıldı, ancak pislenmiş kulleteynden abdest almak konusunda taklîd yaptı.

Diyelim ki, **Ebu Yusuf**, burada telfik yaptı. -Daha önce zikrettiğimiz gibi- bir müctehid, başka bir müctehidin delilinde ictihad yapıp benimseyebilir. Ancak halk, (mukallid) böyle değildir. Kaldı ki, **Ebu Yusuf**'un mezhebine göre kıldığı namazı, başkasının mezhebinde fâsit değildir ki bu davranış, telfik olsun.

Sonuç olarak: Bu adamın muteber icma'ı bozan telfikin caiz oluşu ile ilgili olarak getirdiği her türlü delil, fâsittir, itibar edilmez. Telfikin caiz olmadığını gösteren açık-seçik ifadeler ters düştüğü için onlara iltifat etmek caiz olmaz. Bir müctehidin bile ictihadını kullanarak telfik etmesi mümkün değilken, bilgisiz bir mukallidin telfik etmesi nasıl mümkün olabilir? Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-Aliyyi'l-Azîm. Salat-u selam efendimiz Muhammed (s.a.v)'e, âl ve ashabına olsun. "Müellif, -Allah (c.c) ömrünü uzun etsin- der ki: " Bu, taklîd ve telfik meselesinde söylemek istediklerimin sonudur, doğru yola ileten Allah (c.c)'tır. Bu risalenin müsveddesini Hicrî 1086, Recep ayının ortalarında, Çarşamba günü bitirdim."